Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (stora avdelningen)

den 22 juni 2023 *

”Begäran om förhandsavgörande – Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa – Straffrättsligt samarbete – Direktiv 2012/13/EU – Artiklarna 3 och 4 – Skyldighet för de behöriga myndigheterna att utan dröjsmål informera misstänkta och tilltalade om deras rätt att tiga – Artikel 8.2 – Rätt att göra gällande ett åsidosättande av denna skyldighet – Nationell lagstiftning enligt vilken en brottmålsdomstol inte får pröva ett sådant åsidosättande ex officio – Artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna”

I mål C-660/21,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Tribunal correctionnel de Villefranche-sur-Saône (Brottmålsdomstolen i Villefranche-sur-Saône, Frankrike) genom beslut av den 26 oktober 2021, som inkom till domstolen den 29 oktober 2021, i brottmålet

Procureur de la République

mot

K.B.,

F.S.,

meddelar

DOMSTOLEN (stora avdelningen),

sammansatt av ordföranden K. Lenaerts, vice ordföranden L. Bay Larsen, avdelningsordförandena A. Arabadjiev, C. Lycourgos, E. Regan, M. Safjan (referent), P.G. Xuereb, L.S. Rossi, D. Gratsias och M.L. Arastey Sahún samt domarna S. Rodin, F. Biltgen, N. Piçarra, I. Ziemele och J. Passer,

generaladvokat: P. Pikamäe,

justitiesekreterare: handläggaren S. Beer,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 20 september 2022,

* Rättegångsspråk: franska.

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– K.B., genom C. Lallich och B. Thellier de Poncheville, avocats,

– F.S., genom B. Thellier de Poncheville och S. Windey, avocates,

– Frankrikes regering, genom A. Daniel och A.-L. Desjonquères, båda i egenskap av ombud,

– Irland, genom M. Browne, Chief State Solicitor, A. Joyce, M. Lane och J. Quaney, samtliga i egenskap av ombud, biträdda av R. Farrell, SC, D. Fennelly, BL, och P. Gallagher, SC,

– Europeiska kommissionen, genom A. Azéma och M. Wasmeier, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 26 januari 2023 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 3 och 4 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden (EUT L 142, 2012, s. 1), artikel 7 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (EUT L 65, 2016, s. 1), och artikel 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).

2 Begäran har framställts i ett brottmål mot K.B. och F.S., vilka åtalats för stöld av bränsle.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Direktiv 2012/13

3 Skälen 3, 4, 10, 14, 19 och 36 i direktiv 2012/13 har följande lydelse:

”(3) Genomförandet av principen om ömsesidigt erkännande av domar eller beslut vid straffrättsliga förfaranden förutsätter att medlemsstaterna har förtroende för varandras straffrättsliga system. Omfattningen av ömsesidigt erkännande är i hög grad beroende av en rad parametrar, bland annat mekanismer till skydd för misstänkta eller tilltalade personers rättigheter och gemensamma miniminormer för att underlätta tillämpningen av principen om ömsesidigt erkännande.

(4) Ömsesidigt erkännande av domar eller beslut vid straffrättsliga förfaranden kan bara fungera effektivt i en anda av förtroende, där inte endast de rättsliga myndigheterna, utan samtliga aktörer i den straffrättsliga processen likställer domar eller beslut av rättsliga myndigheter i andra medlemsstater med domar eller beslut som meddelas i den egna staten, vilket förutsätter förtroende inte bara för innehållet i den andra medlemsstatens bestämmelser, utan också för tillämpningen av dem.

…

(10) Gemensamma minimiregler bör leda till ökat förtroende för alla medlemsstaters straffrättsliga system, vilket i sin tur bör bidra till ett effektivare rättsligt samarbete i en anda av ömsesidigt förtroende. Sådana gemensamma minimiregler bör fastställas inom området för information vid straffrättsliga förfaranden.

…

(14) Detta direktiv … fastställer gemensamma minimiregler när det gäller information om rättigheter och om anklagelsen till misstänkta eller tilltalade personer i straffrättsliga förfaranden, i syfte att öka det ömsesidiga förtroendet mellan medlemsstaterna. Detta direktiv bygger på de rättigheter som fastställs i stadgan, särskilt artiklarna 6, 47 och 48 i denna, och bygger på artiklarna 5 och 6 i [Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, undertecknad i Rom den 4 november 1950], såsom dessa tolkas av Europadomstolen. …

…

(19) De behöriga myndigheterna bör utan dröjsmål underrätta misstänkta eller tilltalade personer om de rättigheter, så som de tillämpas enligt nationell rätt, som är nödvändiga för att trygga ett rättvist förfarande, antingen muntligen eller skriftligen, såsom det föreskrivs i detta direktiv. För att göra det möjligt att effektivt utöva dessa rättigheter i praktiken bör informationen tillhandahållas i god tid inom ramen för förfarandet och senast före polisens eller någon annan behörig myndighets första officiella förhör med den misstänkta eller tilltalade personen.

…

(36) Misstänkta eller tilltalade personer eller deras försvarare bör ha rätt att, i enlighet med nationell rätt, angripa en underlåtelse eller vägran från de behöriga myndigheternas sida att tillhandahålla information eller delar av det material som rör målet i enlighet med detta direktiv. Denna rättighet medför inte någon skyldighet för medlemsstaterna att ha ett specifikt förfarande för överklagande, ett särskilt system eller ett klagomålsförfarande inom ramen för vilket en sådan underlåtelse eller vägran kan angripas.”

4 I artikel 3 i direktivet, med rubriken ”Rätten att bli informerad om rättigheter”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade personer utan dröjsmål underrättas om åtminstone följande processuella rättigheter, så som dessa tillämpas enligt nationell rätt, för att dessa rättigheter ska kunna utövas effektivt:

a) Rätten till tillgång till försvarare.

b) Rätten till kostnadsfri juridisk rådgivning och villkoren för att erhålla sådan rådgivning.

c) Rätten att bli underrättad om anklagelsen, i enlighet med artikel 6.

d) Rätten till tolkning och översättning.

e) Rätten att tiga.

2. Medlemsstater ska se till att den information som lämnas enligt punkt 1 ska ges muntligen eller skriftligen, på ett enkelt och lättillgängligt språk, med beaktande av utsatta misstänkta eller tilltalade personers eventuella särskilda behov.”

5 I artikel 4 i samma direktiv, med rubriken ”Rättighetsinformation i samband med ett frihetsberövande”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade personer som anhållits eller häktats skriftligen erhåller rättighetsinformation utan dröjsmål. De ska ges tillfälle att läsa rättighetsinformationen samt ska ha rätt att behålla den under hela den tid de är frihetsberövade.

2. Utöver den information som anges i artikel 3 ska den rättighetsinformation som avses i punkt 1 i den här artikeln innehålla information om följande rättigheter, så som dessa tillämpas enligt nationell rätt:

a) Rätten att få tillgång till material som rör målet.

b) Rätten att få konsulära myndigheter och en person underrättade.

c) Rätten att få tillgång till akut sjukvård.

d) Det högsta antal timmar eller dagar en misstänkt eller tilltalad person kan hållas frihetsberövad innan han eller hon ställs inför en rättslig myndighet.

3. Rättighetsinformationen ska även innehålla grundläggande information om eventuella möjligheter, enligt nationell rätt, att angripa anhållandets laglighet, få till stånd en förnyad prövning av häktningsbeslutet, eller begära tillfällig frigivning.

4. Rättighetsinformationen ska vara avfattad på ett enkelt och lättillgängligt språk. En vägledande förlaga till rättighetsinformationen återfinns i bilaga I.

5. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade personer erhåller rättighetsinformation skriven på ett språk de förstår. Om rättighetsinformationen inte finns tillgänglig på lämpligt språk ska misstänkta eller tilltalade personer underrättas om sina rättigheter muntligen på ett språk som de förstår. Rättighetsinformation på ett språk de förstår ska därefter ges till dem utan onödigt dröjsmål.”

6 Artikel 8 i direktivet, med rubriken ”Kontroll och rättsmedel”, har följande lydelse:

”1. När information lämnas till misstänkta eller tilltalade personer i enlighet med artiklarna 3–6 ska medlemsstaterna se till att detta antecknas i enlighet med förfarandena för anteckningar i den berörda medlemsstatens lagstiftning.

2. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta eller tilltalade personer eller deras försvarare har rätt att, i enlighet med förfarandena i nationell rätt, angripa en eventuell underlåtenhet eller vägran från de behöriga myndigheternas sida att tillhandahålla information i enlighet med detta direktiv.”

Direktiv 2013/48/EU

7 Artikel 3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (EUT L 294, 2013, s. 1) har rubriken ”Rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden”. I artikel 3.1 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt till tillgång till en försvarare i så god tid och på sådant sätt att de berörda personerna kan utöva sin rätt till försvar i praktiken och på ett effektivt sätt.”

8 I artikel 9 i direktivet, med rubriken ”Avstående från rättigheter”, anges följande:

”1. Utan att det påverkar nationell lagstiftning som kräver obligatorisk närvaro eller bistånd av en försvarare ska medlemsstaterna, i förhållande till varje avstående från en rätt som avses i artiklarna 3 och 10, se till att

a) den misstänkta eller tilltalade, muntligen eller skriftligen, har fått tydlig och tillräcklig information avfattad på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av den berörda rättigheten och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den, och

b) avståendet är frivilligt och otvetydigt.

2. Avståendet, som kan göras skriftligen eller muntligen, och de omständigheter under vilka avståendet gjordes ska noteras i enlighet med det förfarande för dokumentation som föreskrivs i den berörda medlemsstatens rätt.

3. Medlemsstaterna ska se till att … misstänkta eller tilltalade kan återkalla ett avstående när som helst under de straffrättsliga förfarandena och att de informeras om den möjligheten. Ett sådant återkallande ska ha verkan från och med det ögonblick då det görs.”

Direktiv 2016/343

9 I artikel 7 i direktiv 2016/343, med rubriken ”Rätten att tiga och rätten att inte vittna mot sig själv”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt att tiga med avseende på det brott som de misstänks eller tilltalats för att ha begått.

2. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt att inte vittna mot sig själva.

3. Utövandet av rätten att inte vittna mot sig själv ska inte hindra den behöriga myndighetens upptagning av bevis som kan erhållas lagligen genom användning av lagliga tvångsmedel och som finns oberoende av de misstänktas eller tilltalades vilja.

4. Medlemsstaterna får tillåta att rättsliga myndigheter vid påföljdsbestämningen beaktar misstänktas och tilltalades samarbetsvilja.

5. Misstänktas och tilltalades utövande av rätten att tiga eller av rätten att inte vittna mot sig själv får inte användas mot dem och får inte betraktas som bevis för att de har begått det aktuella brottet.

6. Denna artikel ska inte hindra medlemsstaterna från att besluta att, med avseende på mindre förseelser, handläggningen av ärendet eller målet eller av vissa av dess delar får genomföras skriftligen eller utan att den misstänkte eller tilltalade hörs av de behöriga myndigheterna med avseende på det aktuella brottet, under förutsättning att detta är förenligt med rätten till en rättvis rättegång.”

Fransk rätt

10 Artikel 53 första stycket i code de procédure pénale (straffprocesslagen) har följande lydelse:

”Med brott på bar gärning avses det förhållandet att en person påträffas när den brottsliga gärningen begås eller omedelbart därefter. Det är även fråga om brott på bar gärning när den misstänkte i mycket nära anslutning till gärningen åtföljs av rop som manar till förföljande eller påträffas med att inneha föremål eller lämnar spår eller indicier som tyder på att vederbörande har deltagit i brottet.”

11 Artikel 63–1 i nämnda lag har följande lydelse:

”En person som anhålls ska omedelbart informeras av en kriminalpolis eller av en polistjänsteman under den förstnämndes överinseende, på ett språk som vederbörande förstår, i förekommande fall genom det formulär som anges i trettonde stycket, om följande:

1° Att vederbörande anhålls och för hur lång tid, samt i vilken utsträckning denna tid kan förlängas.

2° Brottsbenämningen och förmodat datum och förmodad plats för det brott som vederbörande misstänks ha begått eller försökt begå samt de skäl i 1°–6° i artikel 62–2 som berättigar anhållandet.

3° Att vederbörande har

– rätt att meddela en anhörig och sin arbetsgivare och, om personen är utländsk medborgare, de konsulära myndigheterna i den stat i vilken vederbörande är medborgare samt, i förekommande fall, rätt att kommunicera med dessa personer, i enlighet med artikel 63–2,

– rätt att undersökas av en läkare, i enlighet med artikel 63–3,

– rätt att bistås av en advokat, i enlighet med artiklarna 63–3-1–63–4-3,

– om behov finns, rätt till assistans av en tolk,

– rätt att, snarast möjligt och senast före en eventuell förlängning av anhållandet, ta del av de handlingar som anges i artikel 63–4-1,

– rätt att inge yttranden till åklagarmyndigheten eller, i förekommande fall, till den domstol som beslutar om frihetsberövanden och häktning, när denna domstol uttalar sig om en eventuell förlängning av anhållandet, med yrkande om att denna åtgärd ska upphöra; om personen inte inställer sig vid domstolen, kan han eller hon muntligen framföra sina synpunkter i ett förhörsprotokoll, vilket meddelas domstolen innan den avgör frågan om förlängning av åtgärden,

– rätt att, vid förhandlingen, efter att ha uppgett sin identitet, lämna förklaringar, svara på de frågor som han eller hon fått eller tiga.

…

Uppgift om att information har lämnats enligt denna artikel ska anges i protokollet över anhållandet och undertecknas av den anhållna personen. Om den anhållna personen vägrar att underteckna protokollet ska detta antecknas i protokollet.

Enligt artikel 803–6 ska en handling som anger dessa rättigheter överlämnas till personen när denna delges beslutet om anhållande.”

12 Artikel 63–4-1 i straffprocesslagen har följande lydelse:

”På begäran får advokaten ta del av det protokoll som upprättats med tillämpning av det näst sista stycket i artikel 63–1, genom vilket anhållandet och de rättigheter som är knutna till detta delges, det läkarintyg som upprättats med tillämpning av artikel 63–3 samt protokollen från förhören med den person som advokaten bistår. Han eller hon får inte begära eller göra en kopia av detta. Han eller hon kan dock föra anteckningar.

Den person som anhållits får också ta del av de handlingar som avses i första stycket i denna artikel eller en kopia av dessa.”

13 I artikel 73 i samma lag föreskrivs följande:

”Var och en har rätt att gripa en person som påträffas på bar gärning i färd med att begå ett brott som medför fängelsestraff och leda denna person till närmaste polistjänsteman.

När personen överlämnas till polisen är det inte obligatoriskt att anhålla vederbörande, när de i denna lag föreskrivna förutsättningarna för denna åtgärd föreligger, om personen inte ska kvarhållas för att stå till utredarnas förfogande och har upplysts om att han eller hon får lämna polisstationen. Detta stycke är emellertid inte tillämpligt om personen av polisen har förflyttats till polisstationen med tvång.”

14 Artikel 385 första och sjätte styckena i straffprocesslagen har följande lydelse:

”Brottmålsdomstolen har behörighet att ogiltigförklara förfaranden i mål som den ska pröva, såvida målet inte har anhängiggjorts genom hänskjutande från undersökningsdomaren eller åklagarmyndigheten.

…

Invändningar om ogiltighet måste under alla omständigheter göras innan något försvar i sak har lagts fram.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

15 På kvällen den 22 mars 2021 ombads K.B. och F.S. av polistjänstemän att identifiera sig på grund av att deras närvaro på ett företags parkeringsplats föreföll misstänkt. Polistjänstemännen konstaterade att tanken på en lastbil som var parkerad på parkeringen var öppen och att dunkar fanns i närheten. K.B. och F.S. försökte gömma sig, men greps av polistjänstemännen kl. 22.25 och försågs med handfängsel. Polistjänstemännen inledde omedelbart en utredning om brott på bar gärning avseende stöld av bränsle med stöd av artikel 53 första stycket i straffprocesslagen.

16 Efter att ha ställt frågor till K.B. och F.S., utan att informera dem om deras rättigheter enligt artikel 63–1 i straffprocesslagen, underrättade polistjänstemännen en kriminalpolis, som begärde att de båda gripna personerna omedelbart skulle föras till polisstationen och anhållas i enlighet med sista meningen i artikel 73 i straffprocesslagen.

17 Utan att beakta denna instruktion vände sig polistjänstemännen till en annan kriminalpolis som inställde sig på platsen klockan 22.40. I stället för att anhålla de båda misstänkta, underrätta dem om nämnda rättigheter och underrätta allmänna åklagaren i enlighet med kraven i fransk rätt, genomsökte kriminalpolisen dessa personers fordon. Vid genomsökningen upptäcktes graverande bevisning, såsom korkar, en tratt och en elektrisk pump. Kriminalpolisen ställde frågor till K.B. och F.S., vilka besvarade frågorna.

18 Kl. 22.50 informerades åklagarmyndigheten om att F.S. och K.B. hade anhållits, och kl. 23.00 respektive kl. 23.06 upplystes de om sina rättigheter, bland annat om rätten att tiga.

19 Tribunal correctionnel de Villefranche-sur-Saône (Brottmålsdomstolen i Villefranche-sur-Saône, Frankrike), som är den hänskjutande domstolen, ska pröva brottmålet mot K.B. och F.S. avseende stöld av bränsle. Nämnda domstol har konstaterat att utredningsåtgärder vidtagits och självinkriminerande uttalanden gjorts innan K.B. och F.S. informerades om sina rättigheter, i strid med artikel 63-1 i straffprocesslagen, vilken införlivar artiklarna 3 och 4 i direktiv 2012/13. Mot bakgrund av att det dröjde för länge innan de misstänkta anhölls och åklagarmyndigheten underrättades och innan de misstänkta informerades om sina rättigheter, bland annat rätten att tiga, anser den hänskjutande domstolen att rätten att inte vittna mot sig själv har åsidosatts. Under dessa omständigheter ska genomsökningen av bilen, anhållandet av de misstänkta personerna och alla handlingar som följde av detta i princip ogiltigförklaras, i enlighet med rättspraxis från Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike).

20 I detta sammanhang framgår det av handlingarna i målet att invändningar om ett ogiltigt förfarande, såsom åsidosättande av skyldigheten enligt artikel 63–1 i straffprocesslagen att informera en person om rätten att tiga vid anhållandet, enligt artikel 385 i nämnda lag ska åberopas av den berörda personen eller dennes advokat innan något försvar i sak har lagts fram. Det framgår även av handlingarna i målet att K.B. och F.S. har biträtts av en advokat, men att varken denne eller K.B. och F.S., innan försvaret i sak lades fram, framställde någon invändning om ogiltighet, i den mening som avses i artikel 385 i nämnda lag, på grund av åsidosättande av denna skyldighet.

21 Den hänskjutande domstolen har dessutom påpekat att Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike) har tolkat artikel 385 i straffprocesslagen på så sätt att domstolarna inte har rätt att ex officio ogiltigförklara ett förfarande, såvida det inte rör sig om domstolens bristande behörighet. Den tilltalade, som har rätt att bistås av en advokat när han inställer sig eller företräds vid domstol, har nämligen möjlighet att göra gällande att förfarandet är ogiltigt innan något försvar i sak lagts fram, och denne tilltalade har även en sådan möjlighet i ett överklagandemål, för det fall vederbörande inte inställde sig eller inte företräddes i målet i första instans. Artikel 385 i straffprocesslagen, tolkad på detta sätt, innebär således ett förbud för den hänskjutande domstolen att ex officio pröva huruvida den skyldighet som avses i föregående punkt har åsidosatts.

22 I detta sammanhang vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida förbudet, i artikel 385 i nämnda lag, för domstolen att ex officio pröva ett åsidosättande av en skyldighet som föreskrivs i unionsrätten, såsom skyldigheten enligt artiklarna 3 och 4 i direktiv 2012/13 att utan dröjsmål informera misstänkta och tilltalade om deras rätt att tiga, är förenligt med unionsrätten.

23 Den hänskjutande domstolen har i detta hänseende erinrat om att den nationella domstolens tillämpning ex officio av unionsrätten, i avsaknad av unionsrättsliga bestämmelser om förfarandet, omfattas av medlemsstaternas processuella autonomi, inom gränserna för likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen. Domstolen slog emellertid i sin dom av den 14 december 1995, Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437), fast att unionsrätten utgör hinder för tillämpningen av en nationell förfaranderegel som förbjuder den behöriga nationella domstol vid vilken talan har väckts att ex officio pröva om en nationell rättsakt är förenlig med en unionsbestämmelse som inte inom en viss tidsfrist har åberopats av den enskilde.

24 Vidare har den hänskjutande domstolen hänvisat till EU-domstolens praxis avseende oskäliga avtalsvillkor. I denna praxis har domstolen slagit fast att den nationella domstolen är skyldig att ex officio pröva huruvida vissa bestämmelser i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29) har åsidosatts, av det skälet att en sådan prövning gör det möjligt att uppnå de resultat som föreskrivs i detta direktiv. Denna rättspraxis innebär ett erkännande av både den nationella domstolens ställning som myndighetsutövare i en medlemsstat och dess därtill svarande skyldighet som fullvärdig aktör i införlivandet av direktiven, i det särskilda sammanhang som kännetecknas av att en part i förfarandet befinner sig i underläge. Detta resonemang avseende konsumenter skulle mycket väl kunna överföras på den tilltalade i brottmål och detta gäller i än högre grad som den tilltalade inte nödvändigtvis har bistånd av en advokat för att göra gällande sina rättigheter.

25 Mot denna bakgrund beslutade Tribunal correctionnel de Villefranche-sur-Saône (Brottmålsdomstolen i Villefranche-sur-Saône) att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till EU-domstolen:

”Ska artiklarna 3 (Rätten att bli informerad om rättigheter) och 4 (Rättighetsinformation i samband med ett frihetsberövande) i [direktiv 2012/13] och artikel 7 (Rätten att tiga) i [direktiv (EU) 2016/343], jämförda med artikel 48 (Presumtion för oskuld och rätten till försvar) i [stadgan], tolkas så, att de utgör hinder för att en nationell domstol förbjuds att ex officio pröva ett åsidosättande av rätten till försvar såsom den garanteras i ovannämnda direktiv, särskilt i den del domstolen förbjuds att ex officio, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, pröva huruvida det inte lämnades någon upplysning om rätten att tiga vid tidpunkten för gripandet eller huruvida upplysningen om rätten att tiga lämnades för sent?”

Prövning av tolkningsfrågan

26 Det framgår av fast rättspraxis att det, enligt det förfarande för samarbete mellan nationella domstolar och EU-domstolen som införts genom artikel 267 FEUF, ankommer på EU-domstolen att ge den nationella domstolen ett användbart svar, som gör det möjligt för den domstolen att avgöra det mål som den ska pröva. I detta syfte kan EU-domstolen behöva omformulera de frågor som hänskjutits. EU-domstolen kan dessutom behöva ta hänsyn till unionsbestämmelser som den nationella domstolen inte har hänvisat till i sin fråga (dom av den 15 juli 2021, Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597, punkt 31).

27 Den omständigheten att en nationell domstol formellt sett har formulerat sin tolkningsfråga med hänvisning till vissa bestämmelser i unionsrätten, utgör nämligen inte hinder för att EU-domstolen tillhandahåller den domstolen alla uppgifter om unionsrättens tolkning som kan vara användbara vid avgörandet av det nationella målet, oberoende av om det har hänvisats därtill i frågorna eller inte. EU-domstolen ska härvid, utifrån samtliga uppgifter som den nationella domstolen har lämnat, och i synnerhet utifrån skälen i beslutet om hänskjutande, avgöra vilka delar av unionsrätten som behöver tolkas med hänsyn till saken i målet (dom av den 22 december 2022, Ministre de la Transition écologique och Premier ministre (Statens ansvar för luftföroreningar), C-61/21, EU:C:2022:1015, punkt 34 och där angiven rättspraxis).

28 I förevarande fall avser tolkningsfrågan bland annat artikel 7 i direktiv 2016/343, i vilken det i punkten 1 anges att medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt att tiga med avseende på det brott som de misstänks eller tilltalats för att ha begått.

29 Begäran om förhandsavgörande har emellertid framställts i ett sammanhang där de berörda personerna upplystes för sent om sin rätt att tiga. Såsom framgår av punkterna 16–19 ovan ställde polistjänstemän och en kriminalpolis frågor och inhämtade självinkriminerande uttalanden från de berörda personerna innan dessa upplystes om sin rätt att tiga. Begäran om förhandsavgörande rör således de slutsatser som den domstol som ska pröva målet i sak i förekommande fall ska dra av att nämnda information har lämnats för sent, om dessa personer eller deras advokat inte, inom den frist som föreskrivs i den berörda medlemsstatens lagstiftning, har åberopat att informationen lämnades för sent. Skyldigheten för de behöriga myndigheterna att utan dröjsmål tillhandahålla misstänkta eller tilltalade vissa upplysningar och rättighetsinformation avseende bland annat rätten att tiga, samt medlemsstaternas skyldighet att se till att det går att angripa en underlåtenhet eller vägran att tillhandahålla sådana upplysningar eller sådan information, regleras specifikt i direktiv 2012/13, särskilt, vad gäller den första skyldigheten, i artiklarna 3 och 4 i direktivet och, vad gäller den andra skyldigheten, i artikel 8.2 i direktivet. Såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 31–35 i sitt förslag till avgörande är det således endast mot bakgrund av detta direktiv som tolkningsfrågan ska besvaras.

30 Det framgår dessutom av skäl 14 i direktiv 2012/13 att direktivet bygger på de rättigheter som fastställs ibland annat artiklarna 47 och 48 i stadgan och syftar till att främja dessa rättigheter i förhållande till misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden (se, för ett liknande resonemang, dom av den 19 september 2019, Rayonna prokuratura Lom, C-467/18, EU:C:2019:765, punkt 37).

31 Även om tolkningsfrågan endast avser artikel 48 i stadgan angående oskuldspresumtionen och rätten till försvar, ska det erinras om att domstolen redan har slagit fast att rätten att tiga garanteras inte bara genom denna artikel, utan även genom artikel 47 andra stycket i stadgan

angående rätten att få sin sak prövad i en rättvis rättegång (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 februari 2021, Consob, C-481/19, EU:C:2021:84, punkt 45). Tolkningsfrågan ska följaktligen även prövas mot bakgrund av artikel 47 i stadgan.

32 Under dessa omständigheter ska det anses att den hänskjutande domstolen, genom sin tolkningsfråga, vill få klarhet i huruvida artiklarna 3, 4 och 8.2 i direktiv 2012/13, jämförda med artiklarna 47 och 48 i stadgan, ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell lagstiftning som innebär ett förbud för en brottmålsdomstol att, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, ex officio pröva huruvida det skett ett åsidosättande av de behöriga myndigheternas skyldighet, enligt de nämnda artiklarna 3 och 4, att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om deras rätt att tiga.

33 Det ska i detta hänseende erinras om att medlemsstaterna enligt artiklarna 3.1 e, 3.2, 4.1 och 4.2 i direktiv 2012/13 ska se till att misstänkta eller tilltalade utan dröjsmål får vissa upplysningar, muntligt eller skriftligt, och, i de fall sådana personer anhålls eller häktas, skriftlig rättighetsinformation om bland annat rätten att tiga, så att denna rätt kan utövas effektivt. I dessa bestämmelser föreskrivs således en skyldighet för medlemsstaternas behöriga myndigheter att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om denna rättighet. Det ska preciseras att det, oberoende av att denna skyldighet eventuellt är strängare när det gäller misstänkta eller tilltalade som anhållits eller häktats, av skäl 19 i direktivet framgår att ovannämnda information under alla omständigheter ska tillhandahållas senast före polisens eller en annan behörig myndighets första officiella förhör med den misstänkta eller tilltalade.

34 I förevarande fall har den hänskjutande domstolen konstaterat att K.B. och F.S. – vilka gripits på bar gärning och således, i egenskap av personer som anhållits och misstänks för att ha begått ett brott, utan dröjsmål borde ha informerats om sin rätt att tiga på grundval av den nationella lagstiftning som införlivar de bestämmelser i direktiv 2012/13 som avses i föregående punkt –underrättades för sent om denna rätt, det vill säga först efter det att frågor ställts till dem av polistjänstemän och en kriminalpolis och dessa redan inhämtat deras självinkriminerande uppgifter.

35 I detta sammanhang kan det noteras att medlemsstaterna, enligt artikel 8.2 i direktiv 2012/13, ska se till att misstänkta eller tilltalade eller deras försvarare ska ha rätt att, i enlighet med förfarandena i nationell rätt, angripa en eventuell underlåtenhet eller vägran från de behöriga myndigheternas sida att tillhandahålla information i enlighet med detta direktiv.

36 Denna bestämmelse är bland annat avsedd att tillämpas i en situation där information om rätten att tiga har lämnats för sent. Eftersom det enligt artiklarna 3.1 och 4.1 i direktivet krävs att misstänkta eller tilltalade utan dröjsmål informeras om sin rätt att tiga, kan information i detta hänseende som lämnas utan att detta krav på skyndsamhet iakttas inte anses ha lämnats ”i enlighet med” direktivet. Enligt artikel 8.2 i direktivet ska misstänkta eller tilltalade eller deras försvarare således kunna angripa denna bristande kommunikation.

37 Med hänsyn till betydelsen av rätten till ett effektivt rättsmedel, som skyddas genom artikel 47 första stycket i stadgan, utgör artikel 8.2 i direktiv 2012/13 hinder för varje nationell åtgärd som hindrar utövandet av ett effektivt rättsmedel, om rättigheterna enligt detta direktiv har åsidosatts (dom av den 19 september 2019, Rayonna prokuratura Lom, C-467/18, EU:C:2019:765, punkt 57).

38 Genom hänvisningen till ”förfarandena i nationell rätt” preciserar denna bestämmelse i direktiv 2012/13 emellertid inte på vilket sätt och inom vilka tidsfrister misstänkta och tilltalade och, i förekommande fall, deras försvarare kan åberopa att skyldigheten att utan dröjsmål informera misstänkta och tilltalade om deras rätt att tiga har åsidosatts. Inte heller preciseras de eventuella processuella konsekvenser som följer av en underlåtenhet att åberopa att denna skyldighet har åsidosatts, såsom möjligheten för brottmålsdomstolen att ex officio pröva ett sådant åsidosättande i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet. Det utrymme för skönsmässig bedömning som medlemsstaterna sålunda har getts för att fastställa dessa närmare förutsättningar och konsekvenser stöds även av skäl 36 i direktivet, enligt vilket rätten att i enlighet med nationell lagstiftning angripa en underlåtelse eller vägran från de behöriga myndigheternas sida att tillhandahålla information eller delar av det material som rör målet i enlighet med detta direktiv inte medför någon skyldighet för medlemsstaterna att ha ett specifikt förfarande för överklagande, ett särskilt system eller ett klagomålsförfarande inom ramen för vilket en sådan underlåtelse eller vägran kan angripas.

39 Det ska således konstateras att direktiv 2012/13 inte innehåller några regler som reglerar en eventuell möjlighet för brottmålsdomstolen att ex officio, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, pröva om det föreligger ett åsidosättande av skyldigheten att utan dröjsmål informera misstänkta och tilltalade om deras rätt att tiga.

40 Det ska emellertid erinras om att medlemsstaterna, när de genomför artiklarna 3.1 e, 4.1 och 8.2 i direktiv 2012/13, enligt artikel 51.1 i stadgan är skyldiga att säkerställa iakttagandet av de krav som följer av såväl rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten att få sin sak prövad i en rättvis rättegång, såsom de stadfästs i artikel 47 första och andra styckena i stadgan, som av rätten till försvar enligt artikel 48.2 i stadgan, och som konkretiseras genom dessa bestämmelser i direktiv 2012/13 (se, för ett liknande resonemang, dom av den 1 augusti 2022, TL (Ingen tolkning och översättning), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, punkt 42).

41 Det ska tilläggas att de rättigheter som stadgan innehåller enligt artikel 52.3 i stadgan ska ha samma innebörd och räckvidd som motsvarande rättigheter som garanteras i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen), vilket inte hindrar unionsrätten från att tillförsäkra ett mer långtgående skydd. När EU-domstolen tolkar de rättigheter som garanteras i artiklarna 47 första och andra styckena och 48.2 i stadgan måste den således beakta de motsvarande rättigheter som garanteras i artiklarna 6 och 13 i Europakonventionen, såsom de tolkats av Europadomstolen, såsom lägsta tillåtna skyddsnivå (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 februari 2021, Consob, C-481/19, EU:C:2021:84, punkt 37 och där angiven rättspraxis, och dom av den 9 mars 2023, Intermarché Casino Achats/kommissionen, C-693/20 P, EU:C:2023:172, punkterna 41–43). I skäl 14 i direktiv 2012/13 anges för övrigt uttryckligen att direktivet bygger på bland annat nämnda artikel 6, såsom den tolkats av Europadomstolen.

42 Såsom framgår av de förklaringar som den franska regeringen har lämnat i sitt skriftliga yttrande och vid förhandlingen, och med förbehåll för den hänskjutande domstolens prövning, är det enligt fransk straffrätt, särskilt artiklarna 63–1.3, 63-4-1 och 385 i straffprocesslagen, möjligt för misstänkta eller tilltalade och, i förekommande fall, deras försvarare att på vilket sätt som helst och när som helst, från anhållandet till dess att försvaret i sak läggs fram, göra gällande att det skett ett åsidosättande av skyldigheten att utan dröjsmål informera misstänkta och tilltalade om deras rätt att tiga, såsom den följer av artiklarna 3 och 4 i direktiv 2012/13. Det preciseras i detta

sammanhang att såväl dessa misstänkta och tilltalade som deras försvarare har rätt att få tillgång till handlingarna i ärendet och, bland annat, till det protokoll i vilket det fastställs att anhållandet och de rättigheter som är knutna till anhållandet har delgetts.

43 Medlemsstaterna kan, med stöd av det handlingsutrymme som de har enligt direktiv 2012/13, tidsmässigt begränsa åberopandet av ett sådant åsidosättande till skedet innan ett försvar i sak har lagts fram. EU-domstolen finner i synnerhet att förbudet för brottmålsdomstolen att ex officio pröva detta åsidosättande i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet i princip iakttar rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en rättvis rättegång i artikel 47 första och andra styckena i stadgan samt rätten till försvar i artikel 48.2 i stadgan, när misstänkta, tilltalade eller deras försvarare har haft en konkret och faktisk möjlighet att åberopa det aktuella åsidosättandet och när de har haft en rimlig tidsfrist för att göra detta och tillgång till handlingarna i målet.

44 För att säkerställa den ändamålsenliga verkan av rätten att tiga är det emellertid viktigt att precisera att en sådan slutsats endast gäller under förutsättning att dessa personer på ett konkret och effektivt sätt, under den frist som gäller för dem för att åberopa ett åsidosättande av artiklarna 3.1 e och 4.1 i direktiv 2012/13, har åtnjutit rätten att bistås av en försvarare, såsom den slås fast i artikel 3 i direktiv 2013/48 och såsom den underlättas genom det rättshjälpssystem som föreskrivs i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (EUT L 297, 2016, s. 1).

45 Denna tolkning av nämnda bestämmelser i direktiv 2012/13, jämförda med artiklarna 47 och 48 i stadgan, stöds av praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna avseende artikel 6 i Europakonventionen. I denna praxis har det redan slagits fast att den tilltalades särskilt utsatta situation under utredningen inför rättegången endast kan uppvägas på ett adekvat sätt genom bistånd av en försvarare, vars uppgift bland annat är att säkerställa att rätten för var och en som anklagas att inte vittna mot sig själv iakttas (Europadomstolen, 27 november 2008, Salduz mot Turkiet, CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, § 54).

46 Det förhållandet att misstänkta och tilltalade ska ha en konkret och faktisk möjlighet enligt nationell rätt att bistås av en advokat utesluter emellertid inte att de, för det fall de avstår från denna möjlighet, i princip måste tåla de eventuella konsekvenserna av detta avstående, under förutsättning att avståendet skett i enlighet med de villkor som föreskrivs i artikel 9 i direktiv 2013/48. Det anges särskilt i artikel 9.1 att den misstänkta eller tilltalade, muntligen eller skriftligen, ska ha fått tydlig och tillräcklig information avfattad på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av rätten att bistås av en försvarare och om de eventuella konsekvenserna av att avstå från den, och att avståendet ska vara frivilligt och otvetydigt.

47 Övervägandet i punkt 44 ovan påverkas inte av den omständigheten att det i artikel 8.2 i direktiv 2012/13 föreskrivs att ett åsidosättande av skyldigheten att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om deras rätt att tiga måste kunna åberopas av den misstänkta eller tilltalade ”eller” av deras försvarare. Denna samordnande konjunktion ska nämligen förstås så, att denna misstänkta eller tilltalade själv måste åberopa ett sådant åsidosättande endast i de fall då de med giltig verkan har avstått från möjligheten att låta sig bistås av en advokat, varvid avståendets giltighet ska prövas av domstol, eller då de föredrar att åberopa detta åsidosättande själva snarare än genom sin advokat.

48 Det ska dessutom påpekas att det, när ett förfarandefel har konstaterats, enligt Europadomstolens praxis ankommer på de nationella domstolarna att bedöma huruvida detta fel har avhjälpts under det efterföljande förfarandet, eftersom avsaknaden av en sådan bedömning i sig, i princip, är oförenlig med kraven på en rättvis rättegång i den mening som avses i artikel 6 i Europakonventionen (Europadomstolen, 28 januari 2020, Mehmet Zeki Çelebi mot Turkiet, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, § 51). För det fall en misstänkt inte i rätt tid har informerats om sin rätt att inte vittna mot sig själv och rätten att tiga, ska det bedömas huruvida det straffrättsliga förfarandet i sin helhet, trots denna brist, kan anses vara rättvist. Därvid ska en rad faktorer beaktas, bland annat huruvida de uttalanden som inhämtats utan sådan information ingår som en viktig del i bevisningen mot vederbörande samt styrkan hos övriga uppgifter i akten (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 13 september 2016, Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, §§ 273 och 274).

49 Av dessa överväganden följer att en nationell lagstiftning som förbjuder en brottmålsdomstol att ex officio, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, pröva ett åsidosättande av de behöriga myndigheternas skyldighet enligt artiklarna 3 och 4 i direktiv 2012/13 att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om deras rätt att tiga inte kan anses strida mot artiklarna 47 och 48 i stadgan, när dessa misstänkta eller tilltalade inte har saknat en konkret och faktisk möjlighet att bistås av en försvarare i enlighet med artikel 3 i direktiv 2013/48, vid behov genom att använda sig av rättshjälp enligt de villkor som föreskrivs i direktiv 2016/1919, och när de, i förekommande fall, i likhet med sin advokat, har haft rätt att få tillgång till sin akt och att åberopa detta åsidosättande inom skälig tid, i enlighet med artikel 8.2 i direktiv 2012/13.

50 Denna slutsats påverkas inte av den rättspraxis som den hänskjutande domstolen har hänvisat till och som nämns i punkterna 23 och 24 ovan.

51 I det mål som avgjordes genom domen av den 14 december 1995, Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437), hade den nationella domstolen nämligen enligt nationell rätt behörighet att ex officio bedöma huruvida en nationell rättsakt var förenlig med en unionsrättslig bestämmelse. Den hänskjutande domstolen såg sig emellertid förhindrad att utöva denna behörighet på grund av att den frist under vilken denna bedömning kunde göras ex officio redan hade löpt ut när förhandlingen hölls. Det nu aktuella nationella målet avser däremot frågan huruvida unionsrätten innebär att den nationella domstolen ska ha möjlighet att ex officio pröva ett åsidosättande av unionsrätten, trots att detta är förbjudet enligt nationell rätt.

52 Vidare ska det, vad gäller domstolens praxis på området oskäliga avtalsvillkor, påpekas att de rättsförhållanden som omfattas av reglerna om konsumentskydd skiljer sig så mycket från de rättsförhållanden som är i fråga i brottmål, såsom de som avses i det nationella målet och som det erinrats om i punkt 45 ovan, att de principer som har utvecklats på området oskäliga avtalsvillkor inte rakt av kan tillämpas på processrättsliga skyddsregler i brottmål.

53 Mot bakgrund av dessa överväganden ska tolkningsfrågan besvaras enligt följande. Artiklarna 3, 4 och 8.2 i direktiv 2012/13, jämförda med artiklarna 47 och 48 i stadgan, ska tolkas så, att de inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som innebär ett förbud för en brottmålsdomstol att, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, ex officio pröva huruvida de behöriga myndigheterna har åsidosatt sin skyldighet enligt artiklarna 3 och 4 i nämnda direktiv att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om deras rätt att tiga, när dessa inte har saknat en konkret och faktisk möjlighet att bistås av en försvarare i enlighet med artikel 3 i direktiv 2013/48, vid

behov genom att använda sig av rättshjälp enligt de villkor som föreskrivs i direktiv 2016/1919, och när de, i förekommande fall, i likhet med sin advokat, har haft rätt att få tillgång till sin akt och att åberopa detta åsidosättande inom skälig tid, i enlighet med artikel 8.2 i direktiv 2012/13.

Rättegångskostnader

54 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (stora avdelningen) följande:

Artiklarna 3, 4 och artikel 8.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 202 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden, jämförda med artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna,

ska tolkas så,

att de inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som innebär ett förbud för en brottmålsdomstol att, i syfte att kunna ogiltigförklara förfarandet, ex officio pröva huruvida de behöriga myndigheterna har åsidosatt sin skyldighet enligt artiklarna 3 och 4 i nämnda direktiv att utan dröjsmål informera misstänkta eller tilltalade om deras rätt att tiga, när dessa inte har saknat en konkret och faktisk möjlighet att bistås av en försvarare i enlighet med artikel 3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet, vid behov genom att använda sig av rättshjälp enligt de villkor som föreskrivs i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder, och när de, i förekommande fall, i likhet med sin advokat, har haft rätt att få tillgång till sin akt och att åberopa detta åsidosättande inom skälig tid, i enlighet med artikel 8.2 i direktiv 2012/13.

Underskrifter